

Posudek diplomové práce Bc. Magdaleny Horákové

na téma

Kázání v době globální pandemie. Reflexe pandemie COVID-19 v kázáních Českobratrské církve evangelické

Oceňuji, že diplomantka si zvolila nanejvýš aktuální, ale zároveň poměrně složité téma, ve kterém se propojuje analytická práce se sekundární literaturou, prameny (biblickými texty a kázáními) i vlastní pozorování sociální reality. Rozhodla se prozkoumat, „jak se pandemická situace odrazila v konkrétních kázáních, jaký měla vliv na výběr biblického textu a jak se promítla do poselství, které kazatelé v té době svými kázáními předávali posluchačům“ (s. 9). Vzhledem k takto formulovanému cíli rozdělila svou práci na část teoretickou a praktickou. Práce čítá celkem 110 stran. Je opatřena seznamem literatury a v příloze předkládá plné texty analyzovaných kázání.

V teoretické části (s. 10-41) předkládá pět kapitol, které se zabývají (1) podstatou a úlohou kázání, (2) typologií kázání, (3) souvislostí mezi kazatelem a oslovením posluchače, (4) vztahem mezi kázáním a situací a (5) kázáním proti strachu.

V úvodu k první kapitole „Podstata a úloha kázání“ autorka vymezuje úlohu kázání v návaznosti na formulaci Pavla Filipiho, podle něhož je smyslem kázání umožnit vstup Božího slova do života jednotlivce tak, aby jím byl osloven a uvěřil mu; kontextem, v němž se tak děje, je prostředí společenství věřících (s. 10). V návaznosti na Liguše a kol. pak autorka zdůrazňuje, že se s kázáním pojí mnohoúčelovost, resp. rozmanitost poslání. Následně chce představit několik klíčových aspektů této mnohoúčelovosti; ve výsledku se však více zabývá otázkou, co je kázání, tedy aspekty jeho podstaty (že kázání je službou a posláním církve, slovem Božím, lidským slovem, výkladem Písma), méně pak jeho úlohou. O úloze kázání vypovídá až závěr kapitoly, v němž v návaznosti na Filipiho píše, že kázání „má být zvěstováním evangelia a jeho obsahem má být ono evangelium, ne pouze dílčí část biblické literatury“ (s. 13). Téma úlohy kázání tak vyšlo vcelku poněkud zkrátka.

Druhá kapitola představuje několik typologií kázání v návaznosti na homiletiku J. Liguše a spol. a W. Engemanna. Uvedení těchto typologií autorka zdůvodňuje záměrem užít je při analýze kázání v praktické části. Uvědomuje si spolu s autory typologií, že „každá typizace kázání je jen teoretickým schématem a má své hranice, které se mohou navzájem překrývat nebo doplňovat, protože v praxi mohou kázání najednou kombinovat prvky různých typizací“ (s. 14). Využití těchto typologií v samotné analýze kázání, kdy je v konkrétním kázání rozpoznán ten či onen obecný typus, však podle mě přináší jen skromný badatelský výtěžek. Jedná se totiž v podstatě o deduktivní postup, kdy pro obecné, předem dané typy autorka nachází konkrétní příklady v analyzovaných kázáních. Zajímavých zjištění lze však dosáhnout spíše naopak, když autorka na základě konkrétních textů kázání sama odvozuje obecnější pojmy a kategorie a hledá mezi nimi souvislosti.

Ve třetí kapitole se autorka zabývá oslovením posluchače, k němuž má v kázání dojít, a faktory, které jsou pro ně stěžejní. Jde zde v podstatě o *enabling conditions*, podmínky pro zdařilou komunikaci mezi kazatelem a jeho posluchači. Autorka vychází z Filipiho upozornění, že pozvání k víře, které by mělo být jádrem kázání, se děje ve specifickém kontextu sboru. Všimá si toho, že v kázání se setkává „kontinuální církevní tradice hlásání evangelia a Božího slova se specifickým prostředím konkrétního shromáždění“. Zároveň však svůj pohled zaostřuje na kazatele. V návaznosti na autory, jako je zejména Smolík, Filipi, Butta, Lange a Jeschke, uvádí řadu důležitých aspektů kazatelovy osobnosti a jednání, které významnou

měrou napomáhají tomu, aby posluchač zakusil oslovení (patří mezi ně např. znalost posluchačů; vnímavost vůči reakcím posluchačů a nové situaci; integrita mezi tím, co kazatel říká, a jeho přesvědčením; zřetel k aktuálním otázkám; konkrétnost; autenticita; víra; studium Bible; duchovní život...) Řazení jednotlivých aspektů je intuitivní. Za zásadní pro vzájemné dorozumění mezi kazatelem a posluchačem pokládá autorka v návaznosti na Smolíka „vzájemné porozumění“ a přijetí, tedy „aby [posluchač – T.L.] nejen chápal, ale i pocítil, že je chápán.“ (s. 23). V této souvislosti se autorka zmiňuje také o homiletické koncepci Ernsta Langeho s jejím důrazem na kázání jako rozhovor (vzhledem k tomu, že nevládne němčinou, představuje ji s pomocí Smolíkovy interpretace). Nakonec se dostává na základě Jeschkeho textu k načrtnutí překážek vzájemného dorozumění mezi kazatelem a posluchačem (s. 24n). Je sympatické, že autorka vedle toho všeho nakonec zdůrazňuje lidskou nenavoditelnost setkání s Bohem a potřebu vnímat kázání v kontextu zaslíbení Kristovy přítomnosti (Mt 18,20) (s. 23 a 25).

Čtvrtá kapitola se týká ústředního tématu práce: vztahu kázání a situace, a je rozčleněna na pět částí. V návaznosti na Engemanna a Bohrena autorka nejprve představí dva základní modely tohoto vztahu: koncept „humánního kázání“ zdůrazňuje, že kázání má mít relevanci pro existenciální situaci jednotlivce; má mít souvislost se světskou zkušeností, a to i mimo kontext bohoslužby; lidské prožitky skutečnosti mají být úběžníkem kázání (s. 26n). Jeho protipólem je „nehumánní kázání“ (Bohren) – které sice líčí všední problémy a starosti, ale „nevnáší perspektivu evangelia a Božího království“ (s. 28).

Ve druhé části čtvrté kapitoly autorka mapuje vztah kázání a situace v dějinách homiletiky, což činí na základě přehledu v Engemannově *Homiletics* a Smolíkových skript *Současné pokusy o interpretaci evangelia*. Jako červená nit se přehledem táhne hledání souvislosti mezi obsahem kázání a životní zkušeností lidí. Jsou dějinné etapy, ve kterých autorka poukazuje na chybějící kontextualizaci obsahu zvěstování evangelia (např. v luterské ortodoxii, či v pietismu, nikoli však u Luthera, u něhož je „uvědomění si adresáta kázání a pečlivé všímání si současných poměrů a kontextu posluchačů hermeneutickým zájmem“; s. 28), a naopak etapy, kdy zvěstovaný obsah je zcela ovládnut subjektivismem kazatele (liberální teologie), vůči čemuž je namířena Barthova kritika a jeho úsilí o znovuzískání objektivního povahy zvěstování důrazem na kázání jako výklad Písma. Dále autorka mapuje debatu o navazovacím bodu a její řešení v teologii Paula Tillicha, aby nakonec pojednala homiletický přístup Ernsta Langeho s jeho důrazem na to, že kázání musí „vycházet z nejhlubší znalosti lidské zkušenosti, ze znalosti tohoto světa, a předmětem kázání činí svět současného posluchače, posluchačovu dnešní situaci před Bohem“ (s. 32).

Třetí část čtvrté kapitoly se zabývá vztahem situace biblického textu a situace posluchače. Na základě Filipiho článku „Vztah Písma a kázání“ představuje autorka jeho kritiku kazatelského hledání analogií mezi situací biblického textu a současnou situací posluchačů za každou cenu (s. 33n). Namísto toho ukazuje jako homileticky přínosnější Filipiho postup, podle něhož „biblické texty jsou srozumitelné jako zaslíbení, které eschatologicky odkazuje k budoucnosti, k Božímu království“ (s. 34). Kontinuitu mezi biblickým textem a situací pak nechápe „historicky ani existencialisticky, ale právě eschatologicky a pneumatologicky“. (s. 34).

Poslední část čtvrté kapitoly se týká volby texty pro kázání, která také může být výrazně ovlivněna kazatelem vnímanou situací posluchače.

Hlavní výtežky čtvrté kapitoly autorka shrnuje (na s. 37n) tezemi, které se opírají o myšlenky Engemanna („Humánní kázání má do lidských problémů a otázek plynoucích z kontextu posluchačova života vnášet perspektivu Božího království.“) a Filipiho („Biblické

texty promlouvají do situace posluchače jako zaslíbení odkazující k budoucnosti, k Božímu království.“) Jaký je vztah mezi těmito dvěma přístupy (shoda či určitá odlišnost), již autorka nereflektuje.

Z mnoha „tváří“, které pandemie měla pro rozmanité skupiny, si autorka zvolila téma strachu, jemuž věnuje pátou kapitolu teoretické části, nazvanou „Kázání proti strachu“. Poukazuje i na další aspekty kázání související se situací posluchače (politický, diakonický, rituálně-přechodový), ale přiznává, že na základě svého subjektivního interpretačního hlediska zvolila právě motivy strachu a nejistoty a pastorační aspekt kázání, který je odpovědí na tyto motivy (s. 39). Ke koncentraci na tento motiv nepochybně přispělo i autorčino pozorování, že v kázáních z doby pandemie se motiv strachu a jeho překonání v kázáních dosti uplatňuje. Pro analytickou část zvolila kázání na biblické texty, v nichž je tento motiv přítomen. Strach přitom chápe v širokém slova smyslu: „ona úzkost, se kterou pastorační kázání počítá, je nevyhnutelným důsledkem prožitku reality, včetně pocíťování viny ve vztazích, slabosti, frustrace apod.“ (s. 40). Jde tedy o základní kategorii spojenou s lidským prožíváním, která má i teologické konotace. Nakonec v této části stručně načrtává vícevrstevný koncept paraklétického kázání Christiana Möllera, který vedle roviny útěšné zahrnuje také prvek napomínání a motivace k určitému jednání (s. 41).

Ve druhé, analytické části (s. 42-85) autorka nejprve v kapitole šesté pojednává o pandemii COVID-19 a jejích dopadech na kazatele i posluchače. Všímá si neustálé proměnlivosti situace a zaměřuje se na zmapování situace v první vlně. Popisuje, jakým způsobem se sbory a kazatelé pokusili zajistit konání bohoslužeb včetně kázání, jak se k situaci stavěly církve a jak ji reflektovali někteří teologové.

Sedmá kapitola je již věnována samotnému kázání v době pandemie. Připomene cíl analytické části, potažmo celé práce, kterým je zjistit, jaké specifické obsahové aspekty kázání se dostaly do popředí a jak kazatelé reflektují situaci posluchačů zasažených pandemií. Řadu zjištění předkládá autorka na základě vlastního pozorování (resp. četby kázání z doby pandemie na internetu), což je rovněž jedna z legitimních sociologických metod. (Např. „Dospěla jsem tedy k zjištění, že kazatelé ČCE obecně s postupem času mluvili o pandemii v kázáních méně a méně.“ s. 46) Poté popisuje výběr výzkumného vzorku kázání k podrobné analýze (s. 47). Jako přípravu na vlastní analýzu provedla velmi důkladnou exegezi dvou biblických textů (Mk 4,35-41 a J 20,19-29), v níž se opírá zejména o komentáře P. Pokorného a J. Roskovce. Oceňuji, že autorka si dala práci s vlastním rozbořením a porozuměním textu. Analýze pak podrobila vždy dvě kázání na tentýž text, což jí umožnilo komparaci dvou homiletických přístupů.

Většina analytických otázek, které představuje na s. 47n, je namířena zejména ke klíčovému pojmu, kategoriím a jejich vztahům, které se objevily již v teoretické části (zejm. jde o vztah kázání a situace posluchače, obraz pandemie v kázání, vztah biblického textu a současné situace, věrnost kázání biblickému textu...), a tyto analytické otázky pokládám za zcela relevantní. S jejich pomocí autorka odkrývá, jak je obsah biblického textu kontextualizován a vede ke konkrétnímu poselství v konkrétní situaci na konkrétním místě. Zjišťuje, že v několika místech se odlišuje od výtěžků její vlastní exegeze, která se opírala o komentáře z doby předcovidové a proběhla naopak v době jistého útlumu pandemie. (Např. na s. 58: „Oproti závěrům mé vlastní exegeze, kázání nelíčí Boha jako toho, který by do situace nebezpečí aktivně vstupoval a přemáhal ji pokojem. Jakkoli si kázání A všímá Ježíšovy aktivity v utišení bouře, v kontextu současné situace přenechává veškerou aktivitu na člověku: „Z důvěry k Bohu vychází jednání v praktickém životě.“)

Závěr práce rekapituluje její průběh a shrnuje výtěžky. Doba pandemie se podle autorčina pozorování vyznačovala především „strachem a nejistotou“ (s. 86), proto se věnovala především pastoračnímu aspektu kázání, který je odpovědí na situaci strachu. Pastorační rozměr kázání (záměr „povzbudit, potěšit, dodat sílu“ (s. 88) dominuje ve všech zkoumaných kázáních. Vedle toho pozoruje, že do popředí vystupuje i prvek společenství, solidarity a pomoci druhým.

Diplomantka shromáždila analýzou obsáhlý materiál, s řadou dílčích postřehů. Snad by po provedené analýze a komparaci větší prostor ještě zasloužila reflexe získaných výtěžků z určitého odstupu a její vztažení k načrtnuté teorii. Bylo by možné rozebrat, proč všechna analyzovaná kázání pracují s analogií situace biblického textu a současné (pandemické) situace a také se zamyslet nad silnými a slabými stránkami tohoto přístupu (v teoretické části autorka nastínila jeho kritiku z pera P. Filipiho). Dále by bylo možné výslovně se zamyslet nad tím, kde se v kázáních objevuje i Filipim doporučený přístup vykládat biblický text v kázání z hlediska jeho zaslíbení pro posluchače, popř. Engemannova myšlenka pohlížet v kázání na konkrétní situaci v perspektivě Božího království. Oba podněty mohou být předmětem diskuze při obhajobě práce.

Práce je psána kultivovaným jazykem a obsahuje minimum jazykových a textových nedostatků. Diplomantka prokázala schopnost pracovat s literaturou a prameny rozmanitého druhu a zorientovat se v problematice novodobé homiletiky převážně v českém jazykovém prostředí. Lze jen litovat, že pracovala pouze se dvěma cizojazyčnými zdroji a že v závěrečné části lépe nepropojila poznatky z teoretické a praktické části. Navzdory tomu práce splňuje vytčený cíl i všechny požadavky kladené na diplomovou práci. Proto ji navrhuji hodnotit písmenem B.

Doc. Tabita Landová, Ph.D.,
V Praze 5.9.2022